

Η εξήγηση της νουθεσίας Παναγιώτου του νέου Χρυσάφου "Ο θέλων μουσικήν μαθεῖν..."

Ο Παναγιώτης ο νέος Χρυσάφης ήκμασε κατά το β' ήμισυ του 17ου αι. Υπήρξε Πρωτοψάλτης της Μεγάλης Εκκλησίας και η εποχή του σημαδεύτηκε από μεγάλη στροφή σε αρκετούς τομείς της ψαλτικής τέχνης, που μέχρι τις αρχές του 17ου αι. τουλάχιστον, δεν χαρακτηριζόταν από κινητικότητα και δημιουργία, αλλά μάλλον από στασιμότητα και δισταγμό.

Ένα από τα πολλά μέλη που διαδόθηκε αποδιδόμενο στον νέο Χρυσάφη, είναι και η γνωστή ως "νουθεσία" του Χρυσάφου που την συναντάμε στα χφ με διαφόρους τίτλους, όπως "νουθεσία πατρική και διδασκαλική προς τους μέλλοντας μαθεῖν την μουσικήν επιστήμην, ή "τροπάριον εις αρχαρίους", ή "τροπάριον προς νουθεσίαν του μαθητού" κ.α. Η νουθεσία αυτή είναι εκγύμνασμα του στιχηραρίου και συναντάται στους κώδικες σε δύο (τουλάχιστον) παραλλαγές.

1. Η μία ανήκει εξολοκλήρου στον α' δ'φωνο στιχηραρικό και οι στίχοι της διαρθρώνονται στις εξής μελοποιητικές περιόδους:

α. *Ο θέλων μουσικήν μαθεῖν*

β. *και θέλων επαινείσθαι*

γ. *θέλει πολλάς υπομονάς*

δ. *θέλει πολλάς ημέρας*

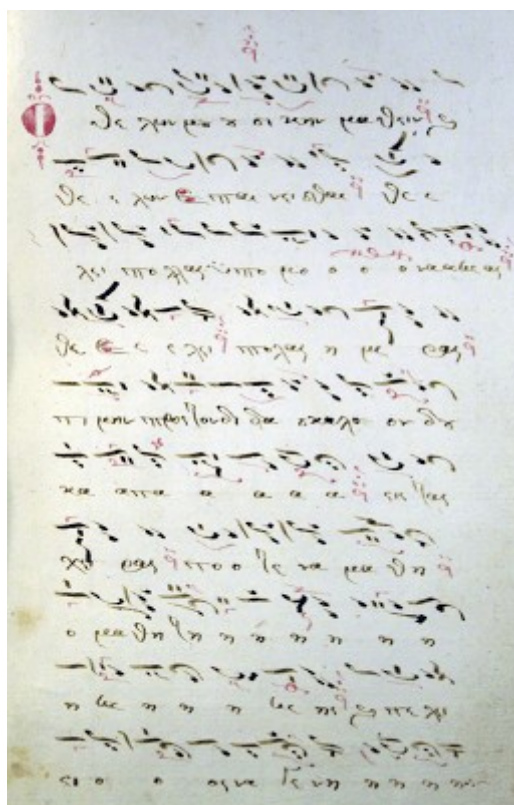
ε. *τιμήν προς τον διδάσκαλον*

στ. *δουκάτα εις τας χείρας*

ζ. *τότε να μάθει ο μαθητής*

η. *και τέλειος να γένει.*

Παραθέτουμε εικόνα από χφ του 18ου αι. με την κλασσική εκδοχή της νουθεσίας εξολοκλήρου σε α' δ'φωνο:

2. Η δεύτερη εκδοχή, αν και φαίνεται να αγνοείται γενικά το γεγονός αυτό από τους μουσικολόγους-ερευνητές, είναι οκτάηχη. Ξεκινάει απο τον α' δ'φωνο και καταλήγει σε αυτόν κάνοντας τον εξής μελοποιητικό κύκλο κατά στίχο:

α. Ο θέλων μουσικήν μαθεῖν, σε ήχο α' δ'φωνο

β. και θέλων επαινεῖσθαι, σε ήχο β'

γ. θέλει πολλές υπομονάς, σε ήχο γ'

δ. θέλει πολλές ημέρας, σε ήχο δ'

ε. θέλει καλόν σοφρωνισμόν, σε ήχο πλ. α'

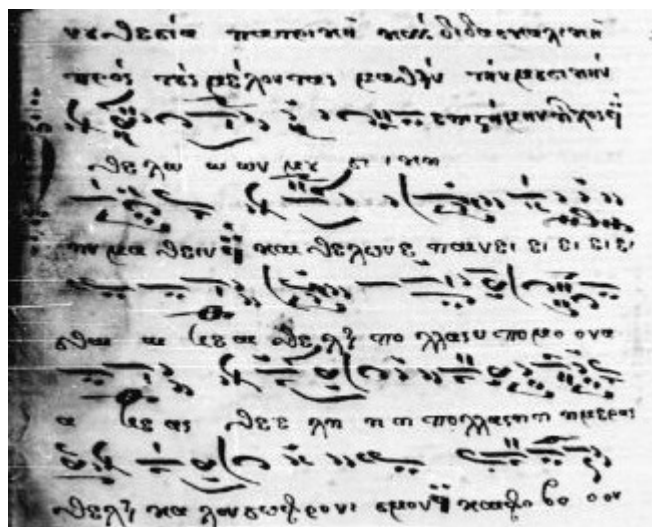
στ. και φόβον του Κυρίου, [τιμήν...], σε ήχο πλ. β'

ζ. ... προς τον διδάσκαλον, σε ήχο βαρύ

η. δουκάτα εις τας χείρας, σε ήχο πλ. δ' που εναλλάσσεται με τον α' δ'φωνο για την κατάληξη.

Το ότι δεν επισημάνθηκε ικανοποιητικά μέχρι σήμερα (γνωρίζω την ύπαρξη μόνο μιάς αγγλόφωνης εισηγήσεως περί του μαθήματος αυτού σε μουσικολογικό συνέδριο προ ολίγων ετών και μάλιστα με αναφορά στην οκτάηχη εκδοχή, και προσπάθεια εξηγήσεώς του μέσω των εξηγήσεων των εκδοχών του στην σλαβονική, που συναντώνται σε διάφορους κώδικες, χωρίς κάποια περαιτέρω πρόοδο στην εξήγηση της ελληνικής εκδοχής) το γεγονός ότι η δεύτερη αυτή εκδοχή περνάει και από τους οκτώ ήχους, έχει να κάνει με το ότι συνήθως αυτή συναντάται στα χφφ χωρίς την ένδειξη "οκτάηχον" και με το ότι συχνά δεν σημειώνονται εντός του κειμένου οι ανάλογες φθορές που θα έκαναν την οκτάηχη μελοποίηση πίο διακριτή. Έτσι, με μόνο στοιχείο την αρκτική μαρτυρία του έξω α' ήχου και την απειρία στην οπτική αναγνώριση των θέσεων αποκλειστικά και μόνο από το "σχήμα" της συμπλοκής των φωνητικών σημαδίων που δηλώνει θέση (όπως γινόταν, δηλαδή, κατά βάσιν η αναγνώριση των μεγάλων υποστάσεων-θέσεων πριν την αλλαγή του συστήματος γραφής), θεωρείται συχνά ότι η δευτέρα αυτή παραλλαγή διαφέρει από την πρώτη μόνο ως προς το ποιητικό κείμενο.

Παραθέτουμε απόσπασμα από χφ του 18ου αι. με την δευτέρα εκδοχή της νουθεσίας χωρίς επισήμανση οκτάηχου μαθήματος ή φθορές εντός του μέλους:

Φως σε αυτό το σημείο ρίχνει η ύπαρξη χφ που περιέχει το μάθημα αυτό με την ένδειξη "οκτάηχον" και σημειώνει συστηματικά τις φθορές σε όλες τις εναλλαγές. Προέρχεται από τον κώδικα 25 της ΙΜ Προφήτου Ηλίου Ύδρας f11v:

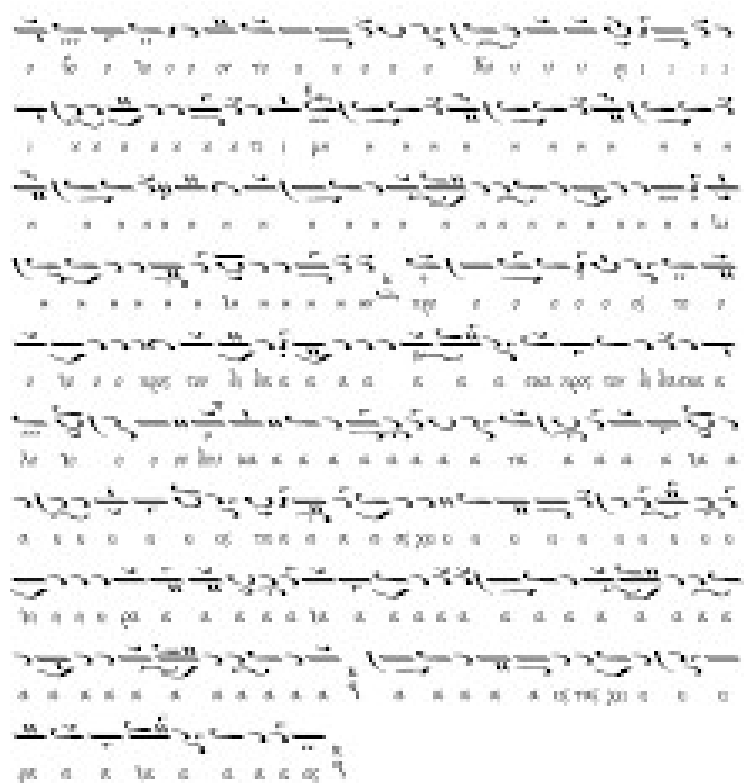

Στο σημείο αυτό, και για πρώτη φορά, δημοσιεύω το αποτέλεσμα της εργασίας μου πάνω στην εξήγηση των δύο αυτών μουσικών παραλλαγών και που είναι απόσταγμα της τετραετούς και πλέον ενασχολήσεώς μου με το μέλος του παλαιού στιχηραρίου στην πλήρη γραφή του. Τα μέλη αυτά παραμένουν μέχρι σήμερα ανεξήγητα και αδημοσίευτα με μόνη προσπάθεια εξηγήσεως αυτή του καθηγητού κ. Γρηγορίου Στάθη, την οποία μπορεί κανείς να βρεί στην ιστοσελίδα του Δρ. Εμμανουήλ Γιαννοπούλου εδώ: <http://users.auth.gr/~mangian/Giannopoulos%20Mousikologiko%202003.pdf>, και η οποία αφορά μόνο στην πρώτη εκδοχή, αυτή του α' δ'φώνου με προσθήκη των ελλειπόντων στίχων εκ της οκτώηχου εκδοχής και εξηγήσεώς των στο μέλος του α' ήχου, αν και όπως δείξαμε ανωτέρω, οι εν λόγω στίχοι εντάσσονται με συγκεκριμένη λογική σε άλλους ήχους στην πορεία της οκτώηχου μελοποιήσεως.

words of the *Archaia* and *Epigrammata*.

[illegible]

[illegible]

Ελπίδα, κόρη, της πότνης σου,
 Ηρώδης Παύλου, Τροχόμαχος,
 της κόρης και ποταμά, και
 αγγέλου, το
 μένος σου.

Έργο του Ιωάννη, το 1840, με τον Παύλο, τον Ιωάννη και τον Αλ.